Інна Сабатовська,
кандидат соціологічних наук, доцент
кафедри педагогіки та психології
Національного фармацевтичного
університету.

Inna Sabatovska,
PhD (sociology), Associate Professor
of the Department of Pedagogical
and Psychology
the National University of Pharmacy.

E-mail: sabinna@ukr.net
ORCID 0000-0003-2770-0413

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

У статті наводиться аналіз досвіду формування професійної компетентності майбутніх викладачів під час їх підготовки в умовах магістратури. Наводяться дані опитування здобувачів освіти та викладачів стосовно особливостей формування професійної компетентності, а також данні самооцінки рівнів сформованості в майбутніх викладачів професійної компетентності.

Підкреслюється, що найбільш ефективний вплив на розвиток професійної компетентності майбутніх викладачів, здійснюється завдяки реалізації в освітньому просторі закладів вищої освіти певних організаційно-педагогічних умов, а саме: розробка та використання науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, що ґрунтується на системному підході; забезпечення професійної мотивації магістрантів; організація освітньої діяльності здобувачів освіти з урахуванням їх індивідуальних особливостей; забезпечення формування професійної ідентичності майбутніх викладачів; організація предметного середовища, що створює комфортні умови навчальної діяльності.

Ключові слова: викладач вищої школи, професійна компетентність, підготовка майбутніх викладачів, технології навчання, організаційно-педагогічні умови, магістерська підготовка.

The article analyzes the experience of forming the professional competence of future university lecturers during their preparation in the conditions of the magistracy. The survey data is provided to the students of the Masters and teachers regarding the peculiarities of the formation of professional competence, as well as the self-assessment of the levels of formation of future teachers of universities of professional competence.

It is emphasized that the most effective influence on the development of professional competence of future teachers (university lecture) is realized through the implementation of certain organizational and pedagogical conditions in the educational institutions of higher education institutions, namely: development and use of scientific and methodological support of the educational process based on the system approach; provision of professional motivated masters; organization of educational activity of education applicants taking into account their individual characteristics; ensuring the formation of the professional identity of future teachers higher education; organization of the subject environment, which creates comfortable conditions for educational activities.

It is determined that the most effective influence on the development of a person and a competitive specialist is carried out through the application in the educational space of institutions of higher education of such technologies of the organization of educational process: design technology, gaming technology, personally oriented technology, training, problem technology, information-communication and interactive methods (studying in discussions, case method, situation simulation method, training). It is proved that the complex use of innovative forms, methods, technologies in the training of future teachers higher education (university lecture) on the basis of the principle of professional immersion contributes to the formation of their professional competence in the conditions of the magistracy.

Keywords: university lecture, professional competence, preparation of future teachers (university lecture), technology of training, organizational and pedagogical conditions, master's training.

Постановка проблеми. В умовах розбудови української держави, глибоких і прогресивних перетворень, що здійснюються в усіх життєво важливих сферах нашого суспільства відбувається динамічне реформування системи вищої освіти. Нинішні пріоритети державної політики в галузі освіти

зорієнтовують науково-педагогічних працівників на підготовку викладачів із високим інтелектуальним потенціалом, розвиненими фаховими компетенціями, здатними до самореалізації і саморозвитку. Проблема підготовки, зокрема, педагогічних кадрів вимагає наукового переосмислення системи цінностей, формування професійно значущих якостей, актуалізує пошук оптимальних форм цього процесу, в період навчання у закладі вищої освіти (далі ЗВО), особливо в умовах магістерської підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблемі професійної підготовки фахівців в умовах вищої школи приділяється значна увага, зокрема підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури досліджувалася за такими аспектами, як: модернізація професійної підготовки викладачів вищої школи (В. Бондар, С. Вітвицька, Л. Кайдалова, В. Кравченко); формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищої школи (В. Бобрицька, О. Гура); формування професіоналізму викладача вищої школи та його педагогічної майстерності (А. Алексюк, О. Булатова, А. Кузьмінський, В. Лозова, А. Хуторський та ін.); формування педагогічної культури майбутнього викладача (Н. Кузьміна, Т. Лутаєва, Л. Мітіна, та ін.).

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов формування і розвитку професійної компетентності, а також визначенні рівнів її сформованості у майбутніх викладачів вищої школи під час їх підготовки в магістратурі.

Методами дослідження були: аналіз літературних джерел, анкетне опитування, обробка та узагальнення інформації стосовно досвіду та якості процесу підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз літературних джерел останніх років дозволяє свідчити, що компетентнісний підхід у підготовці фахівців із вищою освітою – підхід, що лежить в основі нової парадигми вищої освіти й передбачає відображення результатів навчання у формі компетенцій, зіставність вимог до кваліфікацій у рамках Європейського простору через систему компетенцій. А професійна компетентність – це компетентність фахівця, що демонструє володіння знаннями, вміннями, навичками, професійно важливими якостями, необхідними для здійснення професійної діяльності.

Процес забезпечення високого рівня професійної компетентності майбутніх викладачів можливий завдяки синтезу педагогічних досягнень, поєднання традиційних, досконалих форм і методів з сучасними ефективними освітніми інноваціями. Упроваджуючи педагогічні технології, викладачі ставлять перед собою мету: виявити закономірності взаємодії студентів, викладачів, змісту, форм і методів, засобів і джерел навчання. При такому підході педагогічна технологія є організацією процесу навчання, що передбачає певну систему дій і взаємодій усіх його елементів.

Грунтуючись на багаторічному досвіді кафедри педагогіки та психології, яка здійснює підготовку здобувачів освіти за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» та освітньою програмою «Педагогіка вищої школи», вважаємо, що саме психолого-педагогічна підготовка спрямована на вдосконалення професійної компетентності майбутнього викладача (або

викладача, що немає педагогічної освіти), його інноваційного й творчого мислення; оволодіння сучасними освітніми інноваційними та педагогічними технологіями; забезпечення конкурентоспроможності освітян та їх здатності до постійного саморозвитку та самовдосконалення.

З метою визначення педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх викладачів нами було проведене анкетування серед здобувачів другої вищої освіти випускової кафедри та її професорсько-викладацького складу. Анкетування проводилося по-перше, за для визначення обізнаності питань професійної компетентності, її значущості у професійній діяльності викладачів та здобувачів освіти та умов, що сприяють її формуванню або удосконаленню, а по-друге, за для визначення рівня сформованості професійної компетентності у майбутніх викладачів.

У процесі анкетуванні респондентам пропонувалося здійснити самооцінку власного рівня сформованості професійної компетентності. Валідність методу та достовірність результатів забезпечувалася з урахуванням таких вимог до опитування, як: анонімність, відсутність в анкеті складних термінів, урахування специфіки мови опитуваних, створення та підтримання мотивації у респондентів щодо об'єктивних відповідей протягом всього дослідження.

Оцінка рівнів сформованості професійної компетентності у майбутніх викладачів здійснювалась за такими показниками:

Низький рівень – передбачає наявність загальних уявлень здобувачів освіти про майбутню професійну діяльність та спілкування в трудовому колективі. Знання основ професійної педагогіки відсутні, або носять поверхневий ситуативний характер. Представники цього рівня відрізняються пасивністю, замкнутістю, уникають вести діалог, вступати в дискусію, виступати перед аудиторією. Потреба в професійно-педагогічному спілкуванні носить ситуативний характер, прагнення до імпровізації, творчості, знання педагогіки поверхневі, відзначається нестійкість мотивів. Переважає неадекватна самооцінка власної ролі у спільній діяльності, високий рівень особистісної тривожності, пасивність на заняттях, небажання вступати в діалог, вести бесіду, брати участь у дискусії; нездатність до аргументованого відстоювання власної думки і впливу на позиції інших.

Достатній (середній) рівень – здобувачі освіти усвідомлюють значущість професійно-педагогічної підготовки для їх майбутньої професійної діяльності. Володіють знаннями основ теорії професійної педагогіки. Виявляють цікавість до педагогічних знань. Відрізняються здібностями до часткової модифікації наявної системи знань залежно від навчальної ситуації; застосування педагогічних знань при вирішенні комунікативно-виробничих ситуацій носить ситуативний характер. Самооцінка у спільній роботі неадекватна, часто завищена. Здібності до продуктивного спілкування недостатньо сформовані. Толерантність слабо виражена, або не розвинена.

Високий – передбачає сформованість системи педагогічних знань і наявність стійкого інтересу до їх поповнення. Здобувачі освіти усвідомлюють необхідність оволодіння професійно-педагогічними знаннями та вміннями як умовами успішної майбутньої професійної діяльності. В результаті розвинутою потреби в спілкуванні вони легко вступають у діалог, включаються у спільну діяльність, беруть участь у дискусіях, активно залучаються до спілкування і

підтримують його. Орієнтовані на застосування педагогічних знань при вирішенні комунікативно-виробничих ситуацій, аргументовано відстоюють свою точку зору. Адекватно оцінюють власну роль у виконанні спільних завдань. Прагнуть до самореалізації, самоактуалізації в спілкуванні.

За результатами проведеного анкетування та методики самодіагностики було визначено, що більшість респондентів оцінюють власний рівень сформованості професійної компетентності як достатній (середній) або високий та були в цілому задоволені таким результатом, частина опитаних не змогла визначитись зі своїм рівнем або вважала його не достатнім (низьким).

В одному з питань нашої анкети респондентами було запропоновано перерахувати можливості формування професійної компетентності, які вони пов'язують з організацією освітнього процесу в ЗВО. Відповіді розподілилися таким чином: 20% опитаних відзначили необхідність відвідування спеціальних факультативних занять та саморозвитку в цілому; 45% підкреслили важливість використання навчальних дисциплін саме професійного спрямування та 35% – обрали важливість СРС для самовдосконалення. В анкеті наводились пропозиції щодо внесення змін та доповнень до змістового компонента чинних робочих програм з початкових дисциплін, що викладаються на кафедрі. Серед необхідних змін респондентами була відзначена потреба в складанні переліку моделей конфліктних ситуацій та ситуацій з практичної педагогічної діяльності, а також можливостей наочної демонстрації у вигляді педагогічної ситуації та тренінгів.

Відповіді здобувачів освіти на питання щодо власних пропозицій з формування й удосконалення професійної компетентності засвідчили, що питання про шляхи її формування у майбутніх викладачів є для них найбільш складними. Пропозиції подані 68% опитаних, 32% респондентів не змогли чітко сформулювати відповідь або ж не відповіли на питання. Отже, отримані результат можна представити таким чином:

1) 35% опитаних – «формування професійної компетентності можливе лише шляхом підвищення рівня знань здобувачів освіти з педагогічних дисциплін та практичної діяльності»;

2) 34% – «разом з вивченням теоретичного матеріалу за для формування професійної компетентності потрібно самостійно вивчати додаткову методичну літературу»;

3) 34% – «доповнити зміст професійно-орієнтованих програм навчальних дисциплін залучати більше інтерактивного матеріалу, лекцій та практичних занять, на яких можна закріпити вивчений теоретичний матеріал»;

4) 33% – «доповнити зміст програм навчальних дисциплін та запланувати додаткові години для більш детального розгляду матеріалів дисципліни».

Результати аналізу анкет серед викладачів кафедри показали, що використання сучасних педагогічних технологій та інтерактивних методів навчання у підготовці здобувачів освіти за освітньою програмою «Педагогіка вищої школи» підтримали майже 85% опитаних, що є показником творчого підходу педагогів до професійної діяльності. Залишити традиційні форми та методи навчання пропонували 28% опитаних (2 викладачі), підвищення вимог

до здобувачів освіти аргументували 30% опитаних, збільшення частки самостійної роботи студентів вказують 48% педагогів.

Більшість викладачів (майже 80%) зазначили, що використовують у своїй педагогічній діяльності певні ІКТ, електронні підручники; мультимедійні презентації; телеконференції; демонстрацію фрагментів відеофільмів тощо. Проведена викладачами самооцінка рівня особистісних знань у сфері педагогічних інновацій та інтерактивних методів показала «6» за 10-бальною шкалою. Розширити знання з методики впровадження інтерактивних технологій, зокрема ІКТ виявили бажання понад 60% викладачів.

Загалом результати опитування показали: значна частина молодих викладачів прагне підвищити рівень ІКТ-компетентності шляхом розширення кола знань та набуття вмінь і навичок інноваційної педагогічної діяльності, адже 73% опитаних вважають, що рівень підготовленості здобувачів освіти може зростати за умови використання ІКТ у процесі навчання фахівців у вищій школі, зокрема майбутніх викладачів.

Узагальнення результатів первинного опитування та самооцінки здобувачами освіти рівня сформованості власної професійної компетентності представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Самооцінка рівня сформованості власної професійної компетентності майбутніми викладачами (у %) на початку експерименту

Рівень сформованості професійної компетентності	% / (кількість осіб)
Високий	22% (6 осіб)
Достатній	30% (7 осіб)
Середній	30% (7 осіб)
Низький	13% (3 особи)
Не визначені	5% (1 особа)
Всього	100% (24 особи)

Підсумовуючи результати анкетування та спостереження за здобувачами освіти, можна зробити висновок, що серед інтерактивних методів вони найбільш позитивно ставляться до тих, які мають у собі елементи гри, змагання, або дають можливість проявити себе у новій ролі, конкретній педагогічній ситуації, сформувати навички комунікативної взаємодії. Інтерактивні методи, які потребують більшого напруження та більш міцних знань, можуть викликати у менш підготовлених студентів труднощі знижувати їх ініціативність і, як наслідок, ефективність навчання.

Здобувачі освіти із більш високим рівнем підготовленості та певним досвідом роботи в системі освіти, у свою чергу, ставляться до таких методів прихильно, з інтересом. Використання педагогічних технологій та інтерактивних методів суттєво збільшує активність студентів магістратури, чий рівень успішності (відповідно до рівнів професійної компетентності) середній або достатній.

З огляду на це, було визначено та реалізовано комплекс організаційно-педагогічних умов, серед яких:

- розробка та використання науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, що ґрунтується на системному підході (удосконалення робочих програм завдяки переліку інноваційних форм та методів навчання й міждисциплінарних зв'язків; видання навчально-методичних посібників та методичних рекомендацій з організації практичних занять та самостійної роботи магістрантів; розробка електронних курсів з обраних навчальних дисциплін);

- забезпечення професійної мотивації магістрантів (завдяки взаємодії магістрантів з видатними вітчизняними та закордонними вченими, із представниками культур світу у рамках вебінарів, навчальних телекомунікаційних проєктів, відвідувань майстер-класів викладачів ЗВО, участі у святкуванні дня працівника сфери освіти, освітніх екскурсіях);

- організація освітньої діяльності здобувачів освіти з урахуванням їх індивідуальних особливостей (участь магістрантів у роботі студентського наукового товариства; можливість обрання особистісної траєкторії навчання завдяки використанню розроблених викладачами кафедри педагогіки і психології дистанційних курсів; урізноманітнення навчальних форм занять; удосконалення викладачами завдань для СРС);

- забезпечення формування професійної ідентичності майбутніх викладачів (визначення рівня якісної та кількісної успішності магістрантів під час вивчення навчальних дисциплін, визначення власного рівня сформованості професійної компетентності);

- організація предметного середовища, що створює комфортні умови навчальної діяльності (створення особистісно орієнтованого середовища, надання можливості магістрантам приймати участь у семінарах, конференціях, майстер-класах, мета яких – отримання нової професійно-важливої інформації, створення ситуації успіху).

У процесі реалізації організаційно-педагогічних умов лекційні, та практичні заняття, а також СРС організовувалася із упровадженням інтерактивних технологій, які передбачали комплексне застосування інноваційних форм, методів та технологій навчання. Серед них: метод «навчання в дискусії», метод «мозкового штурму», дидактичні ігри; практичні заняття з елементами тренінгу, кейс-метод, професійні інтерактивні вправи на основі діалогічної взаємодії; ІКТ, творчі завдання для СРС, тестовий контроль знань на основі таксономії Б. Блума.

Ми спостерігали, що впровадження сучасних педагогічних технологій та використання інтерактивних методів позитивно впливає на рівень успішності майбутніх викладачів ЗВО. Під час дослідження при застосуванні інтерактивних методів та сучасних технологій навчання на заняттях відзначалось, що серед здобувачів освіти посилилась зацікавленість до тем, що розглядалися, зріс інтерес до опанування навчальних дисциплін, збільшився рівень їх активності та самостійності, а також вони ініціативно залучалися до обговорення проблемних завдань, які пропонував педагог з позиції партнера-помічника. Найбільш

ефективний вплив на розвиток особистості і конкурентоспроможного фахівця, здійснюється завдяки застосуванню в освітньому просторі ЗВО таких технологій організації навчально-виховного процесу: проектної, ігрової, особистісно орієнтованої, тренінгової, проблемної, інформаційно-комунікаційної та інтерактивних методів (навчання в дискусії; кейс-метод; метод моделювання ситуацій; тренінги). Поступово ми мали можливість визначити, що комплексне використання інноваційних форм, методів, технологій у підготовці майбутніх викладачів на основі принципу професійного занурення сприятиме формуванню професійної компетентності здобувачів освіти в умовах магістратури.

За результатами проведеного повторно анкетування визначено, що більшість респондентів (75 % магістрантів) оцінили власний рівень сформованості професійної компетентності як високий та достатній і були задоволені цим рівнем у порівнянні із даними попереднього опитування. Узагальнені результати самооцінки магістрантами рівня сформованості власної професійної компетентності до та після реалізації визначених організаційно-педагогічних умов представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Самооцінка магістрантами КГ і ЕГ рівня сформованості власної професійної компетентності (у %) після експерименту

Рівень сформованості професійної компетентності	% опитаних (кількість осіб)
Високий	38% (9 осіб)
Достатній	52 % (12 осіб)
Середній	15 % (3 особи)
Низький	-
Не визначені	-
Всього	100% (9 осіб)

При порівнянні результатів самооцінки магістрантами рівня сформованості власної професійної компетентності, було виявлено, що ці показники значно поліпшились. Для наочності результати самооцінки магістрантами рівня сформованості власної професійної компетентності після реалізації організаційно-педагогічних умов представлено у вигляді гістограми (рис. 1).

Рис. 1. Порівняльний аналіз результатів самооцінки магістрантами сформованості професійної компетентності до та після експерименту (у %)

Після проведення різних видів занять із застосуванням інтерактивних форм та методів навчання, були проаналізовані дані кількісної та якісної успішності магістрантів. Так, за рахунок середнього рівня, значно підвищилась кількість магістрантів із достатнім та високим рівнем сформованості власної професійної компетентності (на 20% та 16% відповідно), а це свідчить про ефективність визначених організаційно-педагогічних умов.

Висновки. Вказані організаційно-педагогічні умови, зокрема: розробки та використання науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, що ґрунтується на системному підході; забезпеченні професійної мотивації магістрантів; організації освітньої діяльності здобувачів освіти з урахуванням їх індивідуальних особливостей та удосконаленні програми підготовки із використанням інтерактивних методів навчання сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх викладачів в процесі підготовки в магістратурі.

Визначено, що найбільш ефективний вплив на професійний розвиток майбутнього викладача, як компетентної особистості та конкурентоспроможного фахівця, здійснюється завдяки удосконаленню педагогічної майстерності викладачів та використанню сучасних педагогічних технологій і методів. Також було з'ясовано, що комплексне використання активних методів (навчання в дискусії, ділові ігри, кейс-метод, мультимедійні засоби навчання, метод моделювання ситуацій та ін.), що застосовувались та впроваджувались при викладанні професійно-орієнтованих навчальних дисциплін викликало інтерес та зацікавленість у навчанні, сприяло підвищенню рівня успішності і формуванню професійної компетентності майбутніх викладачів ЗВО. Вивчення та аналіз результатів дослідження дозволило нам розробити поради та провести методичний семінар для викладачів, що приймають участь у підготовці майбутніх викладачів вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА

- Кайдалова, 2014 – Кайдалова Л. Г. Сучасні педагогічні технології : навчально-методичний посібник. – Х. : НФаУ, 2014. – 82 с.
- Лутаєва, 2013 – Лутаєва Т. В. Педагогічна культура : Навчальний посібник / Т. В. Лутаєва, Л. Г. Кайдалова. – Х. : Вид-во НФаУ, 2013. – 156 с.
- Проект..., 2015 – Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>

REFERENCES

- Kaidalova, 2014 – Kaidalova L. H. Suchasni pedahohichni tekhnolohii : navchalno-metodychnyi posibnyk. – Kh. : NfaU, 2014. – 82 s.
- Lutaieva, 2013 – Lutaieva T. V. Pedahohichna kultura : Navchalnyi posibnyk / T. V. Lutaieva, L. H. Kaidalova. – Kh. : Vyd-vo NfaU, 2013. – 156 s.
- Proekt..., 2015 – Proekt Kontseptsii rozvytku osvity Ukrainy na period 2015-2025 rokiv. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>

УДК 37.013-056.2/3-029:6

DOI 10.31470/2308-5126-2019-44-2-136-143

Олена Хмельницька,

кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри педагогіки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди».

E-mail: hmelnitskalena@ukr.net

ORCID 0000-0002-0644-6201

Olena Khmelnytska,

Ph. D in Pedagogics, Senior Teacher of
the Department of Pedagogy,
SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University».

Лариса Ткаченко,

кандидат філологічних наук, доцент
кафедрі педагогіки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди».

E-mail: larisa_tkachenko_80@ukr.net

ORCID 0000-0001-6972-6350

Larysa Tkachenko,

Ph.D., Associate Professor
of the Department of Pedagogy,
SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University».

ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті досліджено освітні технології, що застосовуються у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, зокрема технологію індивідуального супроводу, спільного викладання, нові інформаційні технології, технології адаптації та модифікації навчального матеріалу, проектну технологію, портфоліо, технологію проєктивного життєздійснення. Проаналізовано можливості застосування цих технологій в умовах інклюзивного класу. Виокремлено основні принципи, на яких ґрунтується спеціальна діяльність осіб з особливими освітніми потребами. Охарактеризовано провідні концепції організації навчально-виховної діяльності дітей з особливими освітніми потребами та обмеженими можливостями здоров'я.

З'ясовано, що застосування різноманітних технологій у роботі з дітьми з інклюзивними освітніми потребами сприяє розширенню світогляду, розвитку мовлення, сприйняття та мислення учнів, інтеграції дитини у суспільство, зменшує первинні порушення та запобігає виникненню вторинних відхилень розвитку, мотивує та активізує пізнавальні процеси школярів, створює умови для оволодіння дитиною життєвими компетенціями тощо.